

INTERTEXTUALITÁS, SZÖVEG-KÉP ÉS SZÖVEG-GRAFIKON
KAPCSOLATOK VIZSGÁLATA
GAZDASÁGI TÉMÁJÚ KLASZTEREK BEN

Jelen tanulmány a német sajtó egy apró szegmensének vizsgálati eredményeiről számol be. Először is az elméleti kereteket tisztázom, a kutatás alapjául szolgáló fogalmakat definiálom (pl. intertextualitás, klaszter). A hipotéziseim bemutatása után kitérek az általam összeállított és vizsgált korpuszra is. Az elemzési szempontok rövid leírását követően rátérek a vizsgálat eredményeire, bemutatom és összegzem azokat, hogy a kiindulópontot jelentő feltevéseimet megalapozottan bizonyíthassam.

A kutatás elsősorban a szövegek közötti kapcsolatokat hivatott vizsgálni, amelyhez elengedhetetlen az intertextualitás fogalmának tisztázása. A továbbiakban Adamzik alábbi definíciójára támaszkodom: „*Ein Text ist somit nie eine creatio ex nihilo, für die es lediglich einer textwelt-unabhängig gedachten Sprachkompetenz bedürfte; vielmehr ist jeder Text und jeder Gedanke letzten Endes nur ein Mikroelement im gesamten Text- und Diskursuniversum.*“¹ Eszerint a szövegek soha nem a semmiből keletkeznek, hanem éppen ellenkezőleg: a diskurzusuniverzum egy-egy mikroelemének tekinthetők. Diskurzus alatt Adamzik az egymással tartalmilag összefüggő szövegek összességét érti, amely mindig újabb szövegekkel kiegészíthető, emiatt pedig mindenkor csak egy része vizsgálható.²

Mielőtt rávilágítok az intertextualitás és a klaszterek kapcsolatára, bemutatom az intertextualitás különböző típusainak Krause-féle³ csoportosítását, mivel ebből látszik, hogy ezek közül milyen sokféle megtalálható egy adott klaszterben. Ebben a klasszifikációban két alapvető nagy csoportot kell figyelembe venni, méghozzá az általános (*allgemein*) és a specifikus (*spezifisch*) intertextualitást. Ezek közül az első a konkrét szövegpéldány és az általa reprezentált szövegfajta közötti kapcsolatra vonatkozik, azaz különböző szövegpéldányokat vizsgál, amelyek tematikusan ugyan különbözhetnek, de mégis ugyanahhoz a szövegpéldány-

¹ Adamzik, K.: Textlinguistik: Eine einführende Darstellung. Tübingen 2004. 95.

„A szöveg ezáltal sohasem egy semmiből keletkezett kitaláció, amelynek mindösszesen csak egy a szövegvilágtól független nyelvi kompetenciára lenne szüksége; sokkal inkább minden szöveg és minden gondolat végső soron az egész szöveg és diskurzusuniverzum egy mikroeleme.”

² Adamzik (2004: 46)

³ Krause, W.-D. (ed.): Textsorten: Kommunikationslinguistische und konfrontative Aspekte. Frankfurt am Main 2000.

hoz tartoznak, mint például egy sporttudósítás és egy politikai témájú tudósítás. Ezzel szemben a speciális intertextualitás esetében szövegrészek, illetve konkrét szövegpéldányok közötti kapcsolat vizsgálatáról van szó, amelynek megfelelően itt több alcsoport megkülönböztetésére is lehetőség van. Idetartozik a rámutató (*deiktisch*) intertextualitás, amely a szövegpéldányok közötti explicit vagy implicit utalásokat foglalja magában, például ld. a jobb oldali cikkben. Az együttműködő (*kooperativ*) intertextualitás esetében azonban már teljes szövegpéldányok mint egyes szövegfajták reprezentánsai közötti kapcsolatról van szó, amelyek például a klaszterekben megjelenő egyes szövegek közötti hierarchikus viszonyokban mutatkoznak meg. Erre a típusra a későbbiekben szövegfajták közötti intertextualitásként utalok majd. Míg a magába foglaló (*inkorporierend*) intrtextualitás estében a szöveg egésze és bizonyos részei, mint például a cím közötti kapcsolatról beszélhetünk, addig a fordító (*translatorisch*) intertextualitás az eredeti és a fordítás között fennálló relációt írja le, mint amikor egy adott cikk két nyelven is megjelenik. Végül, de nem utolsósorban szintén a speciális intertextualitás csoportjába tartozó transzformáló intertextualitás szolgál a más szövegből származtatott szövegalkotás leírására, amely történhet az eredeti szövegfajta megváltoztatásával, például egy összefoglaló esetén vagy anélkül, mint egy szöveg áldolgozásánál. Ezen csoportok közül csak az utolsó kettő nem játszott szerepet a kutatás során, amely a korpusz-összeállítással magyarázható.

Az intertextualitás fogalmának és típusainak rövid áttekintésén kívül elengedhetetlen a klaszter fogalmának definiálása is szövegnyelvészeti szempontból. [Cluster – T.D.K.] „[b]edeutet im Englischen ‚Bündel‘. In verschiedenen Wissenschaften wird damit ein einheitliches Ganzes aus einer Menge von Einzelteilen verstanden. Beim Textdesign wird damit die gesamte Gestaltungseinheit aus den verschiedenen Text-, Grafik- und Fotobestandteilen bezeichnet, die zusammen eine komplette Berichterstattung bilden. Man kann auch sagen: Ein Cluster besteht aus verschiedenen Modulen.“⁴ Ahogy az a fenti Blum – Bucher⁵ idézetben olvasható, a szó az angol eredetű *csomó* szóból származik, amely több tudományterületen is használatos. A definíció értelmében a klaszterre mint egységes egészre kell tekintenünk, amely sok kis részből áll össze. Konkrétan a formatervezés szempontjából a klasztert különböző szövegek, képek, grafikonok alkotják, amelyek így összefüggésükben egy komplett tudósítást alkotnak. A klasz-

⁴ „az angolban csomót jelent. Különböző tudományokban egy csomó különálló részből álló egészet értenek rajta. A textdesign esetében azt az egész megformálási egységet jelölik vele, amely különböző szöveges, grafikus és képi elemekből épül fel, melyek együttesen egy teljes tudósítástételt alkotnak.”

⁵ Blum, J. – H.-J. Bucher: Die Zeitung: Ein Multimedia: Textdesign – ein Gestaltungskonzept für Text, Bild und Graphik. Konstanz 1998.

ter egységeire modulokként is tekinthetünk, ahogy az a fenti meghatározásban is olvasható.

A kérdésselvetéseim a fent definiált viszonylag új és keveset kutatott kommunikációs formához igazodnak. Ennek értelmében elsősorban a különböző modulok közötti kapcsolatok kerültek előtérbe a vizsgálat során. Kérdés volt többek között a képek szerepe és azok összekapcsolódása a szövegekkel. Emellett természetesen sor került a szövegek közötti kapcsolatok vizsgálatára is. A kutatás kiterjedt úgyszintén azokra a lehetséges eszközökre, amelyek hozzájárulnak egy klaszter kialakításához, és azáltal az olvasó tájékozódását is segítik. Ezen kívül a korpusz összetételéből adódóan felmerült az egyes német napilapok klaszterkialakítási stratégiái közötti hasonlóságok és különbségek kérdése is.

Az általam összeállított és vizsgált korpusz 8 klasztert tartalmaz, melyek közül 4 a *Die Welt*, 4 pedig a *Süddeutsche Zeitung* hasábjain jelent meg. A két elismert országos német napilap több szempontból is hasonlónak mondható, hiszen mindkettő az aktuális napi eseményekről számol be, ugyanahhoz a célközönséghez szól. Továbbá a tematikus felépítésük is hasonló, ahol fontos kiemelni a gazdasági rovatok meglétét, amelyet mindkét esetben egy-egy pénzügyi rovat egészít ki. Ennek a jelentősége a jelen kutatás szempontjából abban áll, hogy az általam vizsgált klaszterek mindegyike vagy gazdasági tendenciákkal vagy gazdasági alapú társadalmi problémákkal foglalkozik. A tartalmi összefüggésen kívül az időbeli korlátozás is segítette az összehasonlíthatóságot. Ennek értelmében a vizsgált klaszterek egy három hónapos intervallumból származnak, 2013. szeptember és december 19. közöttiek. A vizsgálandó kérdések miatt elengedhetetlen volt a képi, illetve a grafikus elemek jelenléte is. A fent említett hasonlóságok mellett azonban már az elején megmutatkozott néhány különbség is a vizsgálatban szereplő két napilap között, hiszen a *Die Welt* nagyobb hangsúlyt helyez a háttérben folyó információszerzésre, a nagyobb témákra és azok részletes kommentálására. Ezzel szemben a *Süddeutsche Zeitung* a véleménybarát és független újságírás pártján áll, és a kritikus szerkesztőkre, illetve olvasókra koncentrál, vagyis nagyobb teret hagy az olvasó véleményalkotásának. Ezek az eltérések – ahogy a későbbiekben majd jól látható – a klaszterekben is visszatükröződnek. Általánosan igaz azonban mind a nyolc itt vizsgált klaszterre Bucher⁶ megállapítása, mely szerint a klaszterek megjelenése összefügg a mai napilapok nem lineáris szerkezetével, hiszen az egyes modulok különböző oldalakon is megjelenhetnek, amelyre mindkét újság esetében láthatunk példát. Ezzel a megállapítással

⁶Bucher, H.-J.: Multimodalität – ein universelles Merkmal der Medienkommunikation: Zum Verhältnis von Medienangebot und Medienrezeption. In: H.-J. Bucher– P. Schumacher (ed.): Interaktionale Rezeptionsforschung: Theorie und Methode der Blickaufzeichnung in der Medienforschung. Wiesbaden 2012. 51–82.

hozható az is összefüggésbe, hogy a klaszterek jelentős szerepet játszanak a selektív olvasás tekintetében, mivel az olvasó tájékozódását hivatottak segíteni.

A számos elemzési szempont közül Janichnak⁷ az üzleti kommunikációt leíró tanulmányában is szereplő kommunikációs feladatot vettem először figyelembe, hiszen ez általános érvényű, nem sajtóorgánium-specifikus. Ennek értelmében egy adott klaszterben megjelenő cikkek egy átfogó célt szolgálnak, ami jelen esetben a komplex tudósítás megalkotása bizonyos gazdasági folyamatokról. Egy konkrét klaszter esetében ez úgy valósulhat meg, hogy megjelenik egy tudósítás, amely részletesen bemutatja a háttér-információkat. Erre épül egy kommentár, ami az események megítélésében segíti az olvasót, a tudósításban megjelenő információk véleményezésével. Ezen kívül találunk még egy hírt, amely az adott eseménysor egy aspektusát ragadja ki és mutatja be részleteiben az olvasónak. Ezen a klaszteren keresztül közvetített átfogó képen túl a kommunikációs feladathoz tartozik a klaszter tartalmi és szituációs kötöttsége is. Az itt vizsgált klaszterek egy adott témakörhöz tartoznak, ami az újságban lévő helyüket is meghatározza. Ennek köszönhetően mindegyik klaszter lényegi része vagy a gazdasági, vagy a pénzügyi rovatban jelenik meg. A szituációs kötöttségek tekintetében egyrészt figyelembe kell venni a szerkesztőség által meghatározott kereteket, ahol már a képi elemek is szerephez jutnak, valamint magának az újságnak a kereteit is.

A további elemzési szempontoknál nem lehet azonban már ilyen átfogó képről szó, azokat az egyes szövegeknél, klasztereknél külön-külön kell vizsgálni. Janich módszeréhez hasonlóan itt is az egyes szövegek külön vizsgálatára került sor.⁸ Az adott szövegeket azonban más szempontok alapján elemeztem, hiszen míg Janich kutatása esetén üzleti kommunikációról van szó, itt sajtószövegekről. A kutatás alapjául Lüger⁹ szövegfajtákat leíró kritériumai szolgáltak. Ahhoz, hogy az adott szöveg szerepe a klaszteren belül megállapítható legyen, először a szöveg konkrét témáját határoztam meg, majd foglalkoztam a fókuszával, vagyis vizsgáltam, hogy mennyire objektív vagy éppen szubjektív. További aspektusként szerepelt a szövegek hírértéke is, amelyet Weischenberg¹⁰ szerint két faktor határozhat meg, egyrészt a jelentőség (*Bedeutung*), amely esetben az adott esemény kiterjedése és következményei játszanak szerepet, másrészt a közönség érdeklődése (*Publikumsinteresse*), amikor is az adott esemény helyszí-

⁷Janich, N.: Zur Analyse von Textsorten-in-Vernetzung: eine Modelldiskussion an einem Fallbeispiel aus der Unternehmenskommunikation. Essen 2009.

⁸Janich (2009: 8)

⁹Lüger, H-H.: Pressesprache. Tübingen 1995.

¹⁰Weischenberg, S.: Nachrichtenschreiben: journalistische Praxis zum Studium und Selbststudium. Opladen 1988.

ne, a személyes érdeklődés vagy emberi kérdések kerülnek előtérbe. Ez a két faktor nem szükségszerűen különül el egymástól, azaz nem kizárt, hogy egy szöveg-re mindkettő egyszerre jellemző legyen. A szöveg leírásához, illetve a szövegfajta meghatározásához szükséges még figyelembe venni a kommunikációs modalitást, amelyen belül Lüger alapján szintén kétféle modalitás különböztethető meg,¹¹ a semleges-komoly (*neutral-ernste Modalität*), amelynél a szöveg szerzője által igaznak tartott, bizonyítható kijelentések dominálnak, míg az ún. nem-komoly modalitás (*nicht-ernste Modalität*) esetében az explicit módon jelzett gúnyos, ironikus, vicces kijelentések kerülnek előtérbe. A hírértéknél megjelenő két faktorkhoz hasonlóan ebben az esetben sem zárja ki egymást a két modalitás, lehetőségek váltások a kettő között. Ezen felül nagy szerepet játszanak még természetesen a stilisztikai alakzatok is, vagy éppen azok hiánya, akár csak az adott szöveg felépítése, ami pedig szövegfajtként igen különböző lehet.

A fent leírt szempontok vizsgálata lehetővé teszi az egyes szövegek jellemzését, leírását, azok szövegfajta-hoz rendelését, ami az intertextualitás szempontjából is érdekes lehet. Ehhez azonban figyelembe kell venni a Sandig¹² által a szövegekre és szövegfajtákra is értelmezett prototípuselméletet (*Portotypentheorie*). Sandig abból indul ki, hogy a szövegek és a szövegfajták leírhatók a jellemző jegyeik alapján.¹³ Az egyes jellemzők azonban nem egyenértékűek és nem kell feltétlenül mindegyiknek egyszerre jelen lenni, még a legfontosabbaknak sem. Ezen kívül az egy kategóriához tartozó szövegeknél sem ugyanolyan mértékben jelennek meg ugyanazok a jegyek. Ennek köszönhetően születnek különböző szövegpéldányok a prototípuselmélet szerint, ahol a prototípus az adott kategória legjobb képviselője. Ennek értelmében az egyes szövegek a karakterisztikájuknak megfelelően különböző mértékben felelnek meg annak a szövegfajta-prototípusnak, amelyhez hozzá lesznek rendelve. Ez azzal magyarázható, hogy az adott szövegpéldány mindig a konkrét szituációhoz és kommunikációs feladathoz igazodik. Ezáltal akár egy másik szövegfajta jellemző jegyek is előfordulhatnak egy adott szövegnél, ami szövegfajta-keveredések létrejöttéhez vezet, mint például amikor egy tudósítás komponensei és funkciója egy riport sajátosságaira utal. Az itt leírt kapcsolat a konkrét szövegpéldány és szövegfajta között a Krause-féle csoportosításban az általános intertextualitásnak felel meg.¹⁴

A szövegek jellemzésénél azonban megjelenik még egy intertextualitástípus a Krause-féle csoportosításból, méghozzá a magába foglaló (*inkorporierend*),

¹¹Lüger (1995: 105)

¹²Sandig, B.: *Textstilistik des Deutschen*. Berlin/New York 2006.

¹³Sandig, B.: *Textstilistik des Deutschen*. Berlin/New York 2006.309, 513.

¹⁴Krause (2000: 66)

amely a szöveg egésze és része közötti kapcsolatra világít rá.¹⁵ Ez azonban nemcsak az egyes szövegek, hanem a klaszter szempontjából is fontos szerepet játszik, mivel az ilyen kapcsolatok a szövegek klaszteren belüli szerepére is utalnak.

Janich tanulmányához hasonlóan a szövegfajták közötti intertextualitásnak a jelen kutatás esetében is kiemelten fontos szerepe jutott. Az itt megjelenő elemzési alszempontok is a fent említett tanulmányban írtakhoz nyúlnak vissza. Ennek köszönhetően a vizsgálat során én is megkülönböztettem paradigmátikus, illetve szintagmatikus kapcsolatokat. Míg az első esetben a kapcsolatok szerkezetéről és a célcsoportról van szó, amelyek nagyban függenek az adott kommunikációs formától, addig a másik esetben az elrendezés, a tartalmi kapcsolatok (rámutató intertextualitás), a kronológia és a hierarchikus kapcsolatok kerülnek előtérbe. A paradigmátikus kapcsolatok csekélyebb relevanciáját jól mutatja, hogy nem léteznek egymásnak teljesen megfeleltethető szövegfajták, így a kicserélhetőség kérdése sem merülhet fel igazán. Ezzel szemben a szintagmatikus kapcsolatok sokkal erősebben érvényre jutnak, mivel a formai megjelenés, illetve a deiktikus intertextualitás minden klaszter esetében szembeötlően megjelenik. Ezek mellett fontos még a hierarchikus kapcsolatokat hangsúlyozni, ahol is az egyes szövegek klaszteren belüli jelentőségéről van szó. A többi alszemponttól eltérően a kronológia esetében nem lehet teljesen egyértelmű megállapításokra jutni, tekintettel arra, hogy itt az olvasás feltételezett sorrendjéről van szó. Ennek tényleges megállapítása egy külön pszicholingvisztikai vizsgálatot igényelne.

Mivel jelen tanulmány nem korlátozódik a szövegek, illetve az azok közötti kapcsolatok vizsgálatára, elengedhetetlen a képi és grafikus elemek vizsgálatát lehetővé tevő szempontok rövid bemutatása is. Kiindulópontnak ebben az esetben a Stöckl által megkülönböztetett három szint tekinthető, vagyis a tartalom, a funkció, valamint a megjelenítés.¹⁶ Ezek a szempontok nem véletlenül mutatnak nagy hasonlóságot a szöveg szintjeivel, mivel Stöckl szerint a képi elemek is úgy épülnek fel, mint a szövegek,¹⁷ amiből adódik, hogy a kettő között fennálló kapcsolatok is ezen szintek alapján jellemezhetőek. Stöckl különböző lehetséges összekapcsolódási mintákat javasol a szövegek és a képi elemek közötti kapcsolatok konkrét leírására, amelyek ebben az esetben is megfigyelhetők.¹⁸ Így tartalmi szempontból a retorikai-szemantikai mintának van jelentősége, amely hierarchikus vagy koordináló formában valósulhat meg. Az első esetben komplex szemant-

¹⁵Krause (2000: 63)

¹⁶Stöckl, H.: Sprache-Bild-Texte lesen: Bausteine zur Methodik einer Grundkompetenz. In: H. Diekmannshenke– M. Klemm– H. Stöckl (ed.): Bildlinguistik: Theorien – Methoden – Fallbeispiele. Berlin 2011. 45–70.

¹⁷Stöckl (2011: 55)

¹⁸Stöckl (2011: 61)

tikai függőségi viszonyról van szó a kép és a szöveg között, amely alá-fölérendeltségi logikán alapul, míg a második esetben egy lazább szemantikai kapcsolat áll fenn. A funkcionális összekapcsolódások esetében is két mintáról beszél Stöckl, mégpedig az elaborációról és extenzióról, melyek közül az első a magyarázó, illusztráló, specifikáló képi elemek esetében áll fenn, míg a másik esetben a képi elemeken keresztül további, a szövegen túlmutató információhoz juthatunk.¹⁹ Az elrendezéshez a térbeli-szintaktikai mintát kell figyelembe venni, ahol a kép és a szöveg recepciójának sorrendjéről van szó. A lineáris minta esetében a különböző modulok egymást követik, míg a szimultán mintánál ezek egymásba integráltan jelennek meg. Harmadik lehetőségként ebben az esetben megjelenik még az alternáló minta, ahol a szöveg és a kép recepciója felváltva történik, valamint a szöveg magyarázza a képet.

Az alábbiakban a nyolc klaszter elemzését mutatom be a fent leírt szempontoknak megfelelően, összehasonlító táblázatok segítségével, amelyek jól mutatják a két újság közötti hasonlóságokat, illetve különbségeket a klaszterek kialakítása szempontjából. Az első táblázatban jól látható, hogy a két újság profilja közötti különbség a vizsgált klaszterekben előforduló szövegfajták gyakoriságában is visszatükröződik. A szabadabb, nagyobb teret hagyó *Süddeutsche Zeitung* esetében több szövegfajta-keveredéssel találkozhatunk, míg a *Die Welt* esetében a kommentárok domináns szerepe szembetűnő.

Szövegfajták	SÜDDEUTSCHE ZEITUNG	DIE WELT
Tudósítás	5 (3 klaszterben)	5 (4 klaszterben)
Hír	3 (2 klaszterben)	4 (4 klaszterben)
Kommentár	3 (1 klaszterben)	4 (4 klaszterben)
Szövegfajtakeveredés	3 (2 klaszterben)	1 (1 klaszterben)

Hasonlóképpen értelmezhetőek a második táblázatban szereplő eredmények is, mely szerint a *Die Welt*-ben megjelenő szövegek esetében a semleges-komoly kommunikációs modalitás az elsődleges, míg a *Süddeutsche Zeitung* esetében több példa is mutatkozott a nem-komoly modalitásra való áttérésre, ami szintén a két újság profilja közötti árnyalatnyi különbséggel hozható összefüggésbe.

¹⁹Stöckl (2011: 58)

Kommunikációs modalitás	SÜDDEUTSCHE ZEITUNG	DIE WELT
semleges-komoly modalitás	11 cikkben	14 cikkben
átterés nem-komoly modalításra	3 cikkben	-

További különbségekről tanúskodik a következő táblázat, amelyben a szöveg különböző részei és maga a szöveg közötti kapcsolat megvalósításának lehetőségeire láthatunk példákat. Az átfogó feliratok és a főcímek azonos arányban jelennek meg a két újságban, azonban a Süddeutsche Zeitung sokkal jobban segíti az olvasói tájékozódását az alcímek és kiemelések segítségével. Érdeemes megjegyezni, hogy a közbeszúrt címek, valamint a szöveg végén elhelyezett közvetlen utalások mindkét napilap esetében viszonylag kiaknázatlanul maradnak, legalábbis a vizsgált klaszterekben.

Magába foglaló intertextualitás	SÜDDEUTSCHE ZEITUNG	DIE WELT
Átfogó felirat	5	4
Főcím	14	14
Alcím	10	8
Közbeszúrt címek	1	1
Kiemelések	10	3
Szöveg végén elhelyezett közvetlen utalások	3	2

A szövegfajták közötti intertextualitáson belüli szintagmatikus kapcsolatok egyik alpontjának, méghozzá az elrendezésnek a különböző típusait mutatja az alábbi táblázat, amelyből az derül ki, hogy az egyes klaszterek mennyire ágyazódnak bele az újságba. Ez többféleképpen is megvalósulhat, így a klaszter magjától külön megjelenő cikkeken vagy képen, de akár direkt utaláson vagy egy átfogó feliraton keresztül, éppen úgy, mint egy tartalmilag hasonló, klaszteren kívüli szöveg segítségével. Ahogy azonban azt a táblázat jól szemlélteti, ezekkel a módszerekkel még intenzívebben is lehetne élni az olvasó tájékozódásának irányítása érdekében.

A szintagmatikus kapcsolatok közül még a hierarchikus relációkat emelem ki, mivel ebben az esetben egy érdekes különbség figyelhető meg a két napilap között. A *Die Welt*ben nem található a vizsgált klaszterek egyikében sem mellérendelő viszony a különböző szövegfajták között, ami azzal állhat összefüggésben, hogy a *Süddeutsche Zeitung*ban mindhárom ilyen esetben egy szövegnek két azonos szövegfajta van alárendelve, amelyek egymással mellérendelő viszonyban állnak. Ezzel szemben a *Die Welt* esetében nincs egyáltalán példa két azonos szövegfajtára, amelyek egyazon szövegnek lennének alárendelve.

Hierarchia	SÜDDEUTSCHE ZEITUNG	DIE WELT
Alá- és fölérendelés	9	10
Mellérendelés	3	-

A képi elemeket tekintve a következő táblázat azok számát és jellegét foglalja össze. Ebből is jól látható, hogy a *Die Welt* a kritikussabb profiljának megfelelően inkább grafikonokkal dolgozik, míg a nagyobb teret hagyó, a kritikus olvasókra hagyatkozó *Süddeutsche Zeitung* a kevésbé konkrét képeket, ikonokat, logókat részesíti előnyben.

Ábrák	SÜDDEUTSCHE ZEITUNG	DIE WELT
Képek	5	1
Ikonok, logók	3	-
Infógrafikák	3	4

A tartalmi kapcsolatok tekintetében is megmutatkoznak a két napilap között jelentkező különbségek, mivel a hierarchikus mintára csak a *Süddeutsche Zeitung* esetében látható példa, az idetartozó rész-egész kapcsolatok a *Die Welt* vizsgált klasztereiben nem jelentek meg, ami az előforduló képi elemek jellegével is összefüggésben állhat. Ezzel szemben a lazább szemantikai kapcsolatra és a hasonlóságon alapuló összefonódásra mindkét újságban több példa is mutatkozik.

Retorikai-szemantikai minták	SÜDDEUTSCHE ZEITUNG	DIE WELT
Hierarchikus minta	7	-
Koordináló minta	4	5

A funkció szempontjából is a két sajtóorgánium profilja közötti különbségekkel magyarázható a minták előfordulási gyakorisága között jelentkező eltérés. Mivel a Süddeutsche Zeitungban a képek dominálnak, így nem túl meglepő, hogy azok általában illusztrációként, magyarázatként jelennek meg, míg a Die Welt grafikonjai több esetben is további, a szövegeken túlmutató információkat reprezentálnak.

Információkra vonatkozó minták	SÜDDEUTSCHE ZEITUNG	DIE WELT
Elaboráció	10	3
Extenzió	1	2

A tartalomhoz és a funkcióhoz hasonlóan a megjelenítés esetében is megfigyelhetők az előforduló képi elemek jellegéből fakadó különbségek. A képek gyakorisága miatt a Süddeutsche Zeitung esetében a modulok egymásutániséga, vagyis a lineáris minta jellemző, míg a Die Welt esetében, ahol a grafikonok sokkal nagyon hangsúlyt kapnak, értelemszerűen a szimultán recepció és az alternáló minta jellemző, amely esetén a szövegek megvilágítják a grafikusán ábrázolt adatokat.

Térbeli-szintaktikai minták	SÜDDEUTSCHE ZEITUNG	DIE WELT
Lineáris minta	6	1
Szimultán minta	4	5
Alternáló minta	2	4

Összességében elmondható, hogy számtalan kapcsolat található a klaszterekben megjelenő különböző modulok között, amelyek nagy része azonban csak implicit módon jelenik meg. A kiindulópontként szolgáló intertextualitás szerepe jelentős, amit a különböző típusainak megjelenése is bizonyít. A különböző funkciókat betöltő képi elemeket sem lehet azonban elhanyagolni. Ezen elemeknek elsősorban a figyelemfelkeltő szerepét kell kihangsúlyozni, valamint az általuk közvetített plusz információkat, illetve a szövegekben is megjelenő adatok szemléletes bemutatását, elemzését. Ezen felül elmondható, hogy bár az általam vizsgált két német napilap jelentős hasonlóságokat mutat, mégis érvényesülnek a klaszterek kialakításánál is az újságok profiljában jelentkező különbségek, így egyrészt az egyes szövegfajták előfordulásának gyakoriságában, a kommunikációs modalitásban, a klaszterek újságokba történő beágyazásában és a képi elemek használatában. Mindazonáltal mindkét újság esetében lennének még további lehetőségek az olvasó tájékozódásának segítésére, amire a mai napilapok nem lineáris szerkezetéből adódóan egyre nagyobb szükség van.

IRODALOMJEGYZÉK

Adamzik, K.: Textlinguistik. Eine einführende Darstellung. Tübingen 2004.

Blum, J. – H-J. Bucher: Die Zeitung: Ein Multimediuim: Textdesign – ein Gestaltungskonzept für Text, Bild und Graphik. Konstanz 1998.

Bucher, H-J.: Multimodalität – ein universelles Merkmal der Medienkommunikation: Zum Verhältnis von Medienangebot und Medienrezeption. In: H-J. Bucher–P. Schumacher (ed.): Interaktionale Rezeptionsforschung: Theorie und Methode der Blickaufzeichnung in der Medienforschung. Wiesbaden 2012. 51–82.

Janich, N.: Zur Analyse von Textsorten-in-Vernetzung: eine Modelldiskussion an einem Fallbeispiel aus der Unternehmenskommunikation. Essen 2009.

Krause, W-D. (ed.): Textsorten: Kommunikationslinguistische und konfrontative Aspekte. Frankfurt am Main/Berlin/Bern/Bruxelles/New York/Wien 2000.

Lüger, H-H.: Pressesprache. Tübingen 1995.

Sandig, B.: Textstilistik des Deutschen. Berlin/New York 2006.

Stöckl, H.: Sprache-Bild-Texte lesen: Bausteine zur Methodik einer Grundkompetenz. In: H. Diekmannshenke– M. Klemm– H. Stöckl (ed.): Bildlinguistik: Theorien – Methoden – Fallbeispiele. Berlin 2011. 45–70.

Weischenberg, S.: Nachrichtenschreiben: journalistische Praxis zum Studium und Selbststudium. Opladen 1988.